

NOVAC HRVOJA VUKČIĆA HRVATINIĆA

U radu se razmatra novac koji je Hrvoje Vukčić Hrvatinić kovao temeljem prava vezanog uz titulu splitskoga hercega. Nakon pregleda povijesti, posjeda i rodoslovlja obitelji Hrvatinića, autor izlaže periodizaciju i određuje vrijeme kovanja pojedinih vrsta Hrvojeva splitskoga novca na temelju njegove heraldike i primarnih izvora kao što je Missale glagoliticum Herivoiae ducis spalatensis. Utvrđuje podrijetlo dvaju Hrvojevih grbova, odnosno seniore koji su ih tome splitskom hercegu dodijelili (ili prema čijim su simbolima napravljeni), a i vrijeme njihove uporabe. Na temelju toga utvrđuje se vrijeme kovanja vrsta njegova novca i daje se detaljna metrološka i ikonografska analiza te podjela na nominale, vrste i varijante. Ta podjela povećim dijelom korespondira s ranijom Rengjelovom podjelom. Uzimajući u obzir dvojbenu podatku (odluku mletačkih vlasti da u svibnju 1410. počnu kovanje novca koji je jednak Hrvojevu) i konfrontirajući ga s poznatim povijesnim događajima i numizmatičkim materijalom, autor zaključuje da je jedna varijanta novca s neobičnim tekstom legende, do sada pripisivana Hrvoju, mogući produkt mletačke urote. Takva je urota imala jasni cilj, pozivala je Splitskane da zbacе Hrvojevu vlast i da se "oslobode od ropstva Faraonova".

UVOD

Hrvoje Vukčić Hrvatinić (*Dux Spaleti, Dalmatie Croatiaeque regius viceregens ac Bosne supremus vojvoda*) od 1403. do 1413. godine kovao je novac u Splitu kao tamošnji herceg. Iako formalno podložnik bosanskoga kralja, veliki vojvoda bosanski Hrvoje Vukčić Hrvatinić svoj je splitski novac kovao na pravnom temelju koji daje titula splitskoga hercega, što je naslov odmah ispod kraljevskoga ranga. Ladislav ga je Napuljski, čini se, držao legitimnim nasljednikom prava bosanskoga kralja Tvrtka I. na Split, a Sigismund ga je Luksemburški, u svojoj odsutnosti, postavio za vicekralja u Bosni. Tako Hrvoje u tom slučaju postaje vazal bosanskoga vladara Sigismunda. Njegovi se novci u numizmatičkoj literaturi javljaju u radovima Š. Ljubića (1875.), K. Stockerta (1919.), a kasnije više puta u radovima I. Rengjela te u autora kojima su Rengjelova djela služila kao uzor za njihove radove. Dugo se mislilo da je Hrvoje bio jedini bosanski magnat koji je kovao svoj novac.¹ Za obradu novca toga gotovo samostalnog vladara, koji je stolovao u dva grada, svojevoljno izdavao isprave i slao poslanstva na strane dvorove, imao svoje podložnike i svoju vojsku, potreban je nešto širi povijesni ekskurs od onih koji se obično daju u numizmatičkim radovima.

¹ "Od bosanskih velikaša kovao je svoj posebni novac samo vojvoda Hrvoje i to u vrijeme, kada je postao vojvodom (hercegom) splitskim između 1403. do 1413." *Stockert, Karl, Le monete del comune di Spalato, Split, 1919.* - navedeno prema: *Rendeo, Ivan, Novci bosanskih vladara, Povijest Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463., knjiga prva, treće izdanje, Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Sarajevo, 1998., str. 684.*

Povijest Hrvatinića²

Srodnici Bribirskih Šubića - velikaški rod Hrvatinići (Horvatići, Stipančić Hrvatinići, Stipanići, Stjepanići) javlja se od druge polovice 13. stoljeća. Uspon im je omogućila vladavina njihovih rođaka u većem dijelu Bosne. Nesigurna je pretpostavka da je rodonačelnik Stjepan bio u srodstvu s bosanskim banom Prijездом I. i da je već 1244. godine bio knez Donjih Kraja, područja njihovih prvotnih posjeda, gdje je bio župan Banice (s gradom Ključem). Vrijeme Stjepanove smrti nije točno poznato; smješta se u razdoblje od 1299. do prije 2. veljače 1301.

Stjepanova su djeca Grgur i Hrvat. Sudjelovali su na strani napuljskih Anžuvina- ca u borbi za ugarsku krunu krajem 13. stoljeća. Kralj Karlo II. ispravom od 14. lipnja 1299. potvrdio im je njihove posjede: *Partes provinciarum inferiores terre Boczinensis*. U početku širenja vlasti Bribirskih u Bosni braća su im bili saveznici, ali kasnije su prešla na stranu neprijatelja i, prema nekim autorima, bila upletena u Mladinovu smrt. Ipak im je Pavao Šubić tu nevjeru oprostio. Grgur se spominje poslije 1323. u službi bana Stjepana II. Kotromanića, kojem je doveo zaručnicu. Obiteljski prioritet imao je brat Hrvat. On je u više isprava izdanih između 1299. i 1305. godine predstavnik svih neimenovanih članova roda. Prema njegovu imenu obitelj je nazvana Hrvatinićima. Za vrijeme vlasti Šubića nad većim dijelom Bosne Hrvat je *de inferioribus Bosne comes*. Držao je grad Ključ (u župi Banici) i po njemu bio prozvan Ključki. Umro je prije 1315. godine, a naslijedili su ga sinovi Vukoslav, Vukac i Pavao.

Vukoslav, 1315. godine nazvan knezom, bio je vjeran Mladinu II. do 1332. godine, kad je prešao na stranu bosanskoga bana Stjepana II. Kotromanića. Godine 1326. iznevjerio je i Baboniće. Bosanski mu je ban potvrdio posjed župa Banice i Vrbanje s gradovima Ključem i Kotorom *jere ostavi hr'vat'skoga gdna i Bap'siće*. Sljedeća banova isprava, dana *prid vsom Crkvom i prid vsom Bosnom*, potvrđuje prethodnu darovnicu. Spominjanje Crkve Bosanske kao jamca potvrda je vjerske pripadnosti Hrvatinića toj crkvenoj sljedbi. Knez Vukoslav umro je prije 16. travnja 1343.

Njegov mlađi brat vojvoda Vukac Hrvatinić bio je vjeran bosanskom banu Stjepanu II. Kotromaniću i kada su neki pripadnici njegova roda prešli na ugarsku stranu. Vukac je ostao vjeran i banu Tvrtku pa se spominje i kao *rúčnik i pristav*. U ljeto 1363. suprotstavio se ugarskom kralju Ljudevitu I. kad je kralj pokušao Tvrtku oduzeti zemlju uz Vrbas i dio Donjih Kraja. Ubrzo nakon toga dobio je naslov vojvode, a 1366. ban mu je Tvrtko za vjernu službu darovao župu Plivu i posjede njegova sinovca Vlatka Vukoslavića, koji je kao Ljudevitov pristalica morao otići u Slavoniju. Vukac je umro nakon 10. travnja 1378., kada se posljednji put spominje u ispravi kralja Tvrtka I.

Pavao Hrvatinić brat je Vukoslava i Vukca. Bio je knez Zemljički. Spominje se 1323. godine, a u povelji bana Stjepana II. Kotromanića iz 1332. svjedok je od Završja. Nazivan je i županom Zemunika. Nasljednici njegovi i sina mu Nelipca obitelj je Nelipić od Dobre Kuće, smještena u Slavoniji u Križevačkoj županiji.

² Povijest Hrvatinića prikazana prema: Šišić, Ferdo, Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba. (1350-1416.), Matica hrvatska, Zagreb, 1902.; *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 4 (Hil - Jugos), s. v. Hrvatinići, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb, MCMLX., str. 121.-123.; *Hrvatska enciklopedija*, sv. 4. (Fr - Ht), s. v. Hrvatinići, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002., str. 705.; *Čošković, Pejo*, (2002.), Hrvatski biografski leksikon © Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2009. <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=89> (30. III. 2011.) - dopunio A. S.

Primat među Vukoslavljevima sinovima imao je najstariji Vlatko Vukoslavić. Početkom 1357. godine nije se pridružio nekim Hrvatinićima i prešao na stranu kralja Ljudevita I. nego je ostao vjeran banu Tvrtku. Međutim, već 1363. godine promijenio je stranu i nakon neuspjela Ljudevitova pohoda na Bosnu izgubio je grad Ključ, a ugarski mu je kralj dao posjede u Križevačkoj županiji: grad Brštanovac – Bršćanovac, sela Sveti Toma, Zobočina, Sesvete i posjed sa crkvom Svih svetih na području Kutine. U razmiricama sa susjednim slavonskim plemićima, i pored kraljeve podrške, ubrzano je gubio moć koja se svela tek na lokalnu važnost. Umro je nakon 26. studenoga 1383.

Hrvoje Vukčić Hrvatinić rođen je oko 1350. godine, vjerojatno u Kotoru (današnja Kotor Varoš). Neki misle da je, možda, tamo i umro u travnju 1416., a kao drugo mjesto njegove smrti spominje se Jajce. Prvi se put spominje u lipnju 1376. Vjerni je vitez kralja Ljudevita I. Kao dostojnom nasljedniku oca Vukca kralj Tvrtko dodijelio mu je titulu velikoga vojvode bosanskoga, koju je vjerojatno nosio i njegov otac. Tada su se obiteljski posjedi Hrvatinića proširili i na dio župe Lašva. Cijele 1387. i 1388. godine zauzet je s braćom Vukom i Vojislavom u Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji, pomažući braću Horvat, zagrebačkoga biskupa Pavla i bana cijele Hrvatske, Slavonije i Dalmacije Ivana – Ivaniša, te vranskoga priora Ivana – Ivaniša Paližnu i prisiljavajući dalmatinske gradove na predaju. Njegovu pozivu upućenom iz Knina pod vlašću bosanskoga kralja odazvao se samo grad Trogir. Nakon smrti kralja Tvrtka I. 1391. godine, bosanski magnati, od kojih je Hrvoje najmoćniji, dovode na tron starog i slaboga kralja Dabišu. Bio je to signal svima u susjedstvu da tada u Bosni trebaju tražiti Hrvojevo mišljenje i njegovu naklonost. Ladislav se Napuljski približio Hrvoju i njegovu bratu Vuku, dodjeljujući im bansku čast Dalmacije i Hrvatske, imenujući ih vojvodom (Hrvoja) i banom (Vuka). Krajem 1391. i početkom 1392. Hrvoje je suzbio osmansku provalu u Bosnu; tada mu je kralj Dabiša darovao sela Kakanj i Hrast u *kraljevoj zemlji*. Nestalnost interesa napuljske stranke rezultirala je krajem 1392. godine mirom između kralja Sigismunda i Bosne. Iduće su se godine susjedi nadmetali za Hrvojevu naklonost: Mlećani su braći Hrvoju i Vuku podijelili status počasnih građana, Sigismund je dobio Hrvojevu obvezu da će ga poslije Dabišine smrti priznati za gospodara, a Ladislav Napuljski imenovao ga je svojim glavnim namjesnikom Dalmacije i Hrvatske. Hrvojev se odnos prema Sigismundu nije promijenio ni nakon što su se bosanska vlastela i kralj Dabiša morali pokoriti ugarskome kralju nakon bitke kod Dobora 1394. Dabiša je postao Sigismundov vazal i odustao od Hrvatske i Dalmacije. Tada su bosanski kralj i vlastela priznali Sigismundovo pravo, kao muža unuke bana Stjepana II. Kotromanića, na bosansku krunu nakon Dabišine smrti. Hrvoju, kao najmoćnijem bosanskom magnatu, ta erozija moći bosanske države nije smetala jer je znao da se niti jedan sporazum neće moći provesti bez njegove volje. Bosanski su magnati na čelu s Hrvojem onemogućili Sigismundove planove te učinili bezvrijednom Dabišinu prisegu i njome priznato pravo ugarskoga kralja na bosanski tron. U svibnju 1398. instalirali su kralja Ostoju, a uvrijeđeni Sigismund tom je prigodom Hrvoja optužio za nevjerništvo i suradnju s Turcima. Slijedio je sukob s ugarskom vojskom i pobjeda koja je Hrvoju za iduće četiri godine donijela župu Dubicu. Dubrovčani su držali da je u Bosni najmoćniji Hrvoje i da se bez njega ništa ne može riješiti. Krajem veljače 1399. priznali su ga dubrovačkim građaninom i darovali mu u svome gradu kuću vrijednu 1500 dukata. Ipak ga nisu pomagali niti odobravali njegove poteze usmjerene protiv Sigismunda. U veljači

1400. nije uspio u napadu na Knin. Tamo iduće godine, nakon Sigismundova utamničenja, zahtijeva od dalmatinskih gradova (“*nestalnih primorskih gradova*”³) da priznaju Ladislava Napuljskoga, čiji je Hrvoje bio *vicarius generalis* za Ugarsku, Hrvatsku i Dalmaciju. Iduće 1402. godine podložili su mu se Trogir, Šibenik te posebno svečano Zadar; zauzeo je Vranu, a izgubio utvrdu Gredu i župu Dubicu. Za bosansko-dubrovačkoga rata 1403. godine Hrvoje u Zadru priprema okrunjenje svoga seniora Ladislava za ugarskoga kralja. Ladislav pri odlasku iz Zadra, tri mjeseca nakon što ga je u kolo-vozu okrunio ostrogonski nadbiskup, Hrvoju potvrđuje prijašnju čast vrhovnog namjesnika, dodajući i Bosnu zemljama na koje se titula odnosi. Tada ga je imenovao i splitskim hercegom, darujući mu otoke Brač, Hvar i Korčulu. Sva Ladislavljeva vlast u spomenutim zemljama prenesena je Hrvoju. On se naziva *hercegom Splita, potkraljem Dalmacije i Hrvatske, velikim vojvodom bosanskim i knezom Donjih Kraja*. Na vrhuncu slave, po ugledu na svoga seniora Ladislava i njegov Castell d’ovo, osniva grad Jajce,⁴ gdje, uz Split, stoluje, naručuje *Hrvojev misal* i *Hvalov zbornik*. Kao splitski herceg kovao je novac s legendom MONETA CHERVOII DVCIS SPALETI. O njemu je napisana *Chronologia Ducis Hervoyae*. Dubrovčani su ga nagovarali da uzme i titulu bosanskoga kralja.⁵ Kralj Ostoja početkom studenoga 1403. priznao je Sigismunda vrhovnim glavarom Bosne (kao i kralj Dabiša 1394. godine).⁶ Različiti interesi Hrvoja i kralja Ostoje rezultirali su dvorskim spletkama, svrgavanjem Ostoje i izborom Tvrtka II. Tvrtkovića za kralja u Hrvojevoj režiji. Ostoja bježi u Budim Sigismundu, a Sigismund u lipnju 1404. šalje vojsku na Bosnu, predaje Ostoji Bobovac i ostavlja mu naslov kralja.⁷ Hrvoje se okreće i prema Veneciji, što nije donijelo uspjeh u njegovim pripre-
mama za rat protiv Sigismunda. U sukobu koji je, unatoč tome što su Dubrovčani i prije intervenirali za Hrvoja kod Sigismunda,⁸ izbio početkom rujna 1405. ugarska je vojska zauzela jedino Bihać. Ivaniš Nelipčić odmetnuo se od Ladislava pa je Ladislav Hrvoju darovao njegovu župu Vrhriku (Vrliku). Istodobno je Hrvoje dobio i grad Zrin Pavla IV. Bribirskoga. Sigismundovi napadi ponovili su se 1407. i 1408. godine. Drugi je pohod urodio plodom; bosanska je vojska potučena, a velikaši su pogubljeni kod Dobora. Krajem rujna 1408. bila je Ladislavljeva “*stranka u Hrvatskoj, Dalmaciji i Bosni konačno svladana i raspršena*” pa se Sigismundu sredinom studenoga podložio Ivaniš Nelipčić, a malo kasnije i herceg Hrvoje te vojvoda Sandalj.⁹ Hrvoje i nije imao drugoga izbora nego se podložiti Sigismundu jer je znao da Ladislav Napuljski prego-
vara s Mlećanima o prodaji Dalmacije. Velikodušni Sigismund Hrvoju je u Budimu potvrdio sve časti i naslove (pa i naslov splitskoga hercega); uz Split darovao mu je

³ Šišić, *Ferdo*, Vojvoda Hrvoja Vukčić Hrvatinić i njegovo doba. (1350-1416.), str. 164.

⁴ L. Thallóczy dovodi izbor Jajca za Hrvojevo stolno mjesto u Bosni u vezu s uspostavom *spljetskog dukata* – prikazano prema: *Lovrenović, Dubravko*, Hrvoja Vukčić Hrvatinić i splitska komuna 1403 – 1413, *Prilozi*, br. 23., god. XXII., Institut za istoriju Sarajevo, Sarajevo, 1987., str. 44.

⁵ 29. svibnja 1404. dubrovačka instrukcija svojim poklisarima da tajno kažu Hrvoju: “Tko bolji od vas za kralja” Bosne – Šišić, *Ferdo*, Vojvoda Hrvoja Vukčić Hrvatinić i njegovo doba. (1350-1416.), str. 184.

⁶ *Isto*, str. 172.

⁷ *Isto*, str. 184.

⁸ Dne 7. travnja. 1405. dubrovački poslanik uspio je u tome da ugarski velikaši izjave da bi bilo dobro kad bi herceg Hrvoje poslao poslanike svoje kralju Sigismundu – *Isto*, str. 193.-194.

⁹ *Isto*, str. 204.

Požegu i mnoge druge gradove, primio ga u Red Zmaja u prosinca 1408. i odredio ga za kuma svojoj nedavno rođenoj kćeri Elizabeti.¹⁰ Za razliku od Ladislava Napuljskoga, koji je bio daleko i oslanjao se samo na Hrvoja, Sigismund je bio tu, u blizini, i imao više svojih ljudi u Bosni i okolnim područjima te je usprkos njihovoj nestalnosti držao tamo kontrolu. Tako Hrvoje i pored svih časti počinje gubiti moć. Kralj Ostoja vraća se na prijestolje i na kraju 1408. godine oduzima Hrvoju Omiš s Primorjem s obje strane rijeke Cetine do Žrnovnice. U srpnju 1409. Ladislav je za 100.000 dukata prodao Mlečanima prava na Dalmaciju¹¹ koji samo formalno tamošnje Hrvojeve posjede priznaju kao njegove.¹² U bosanskim političkim podjelama Hrvoje se 1410. ponovno, kao i u proljeće 1409., okreće protiv Ostoje i uz pomoć ugarske vojske zauzima Podvisoki i tjera bosanskoga kralja. Tada postaje vicekralj u ime Sigismunda, njegovoj vojsci predaje svoje gradove i utvrde u Usori (Srebrenicu, Kučlat, Srebrenik i Susjed) i južno uz Drinu Brodar, ostajući i dalje njihovim gospodarom. Sve se to odvijalo u sklopu nastojanja da se izolira kralj Ostoja pa se može zaključiti da je Hrvoje prvi i započeo akciju i da je predaja njegovih gradova ugarskoj vojsci bila smišljen čin jer je uskoro ugarska vojska zauzela Bobovac i Vranduk, te Podvisoki. Kralj Ostoja morao je pobjeći iz Visokog i prepustiti sjeverni dio svoje države. Iz dubrovačkih izvora doznajemo da su bosanska gospoda drugom polovicom listopada 1410. bila spremna okruniti Sigismunda za bosanskoga kralja. Ipak krajem tog mjeseca ili početkom studenoga Sigismund je ostavio Bosnu i priznao Ostoju njezinim kraljem.¹³ U Budimu 22. svibnja 1412. Sigismund je sazvao kongres s viteškim igrama, na koji su između ostalih došli kralj Ostoja, Stefan Lazarević, jedan turski vojvoda, herceg Hrvoje, vojvoda Sandalj i knez Pavle Radinović. Poljski ljetopisac Ivan Dlugoss, opisujući taj kongres, naziva Hrvoja kraljem (bosanskim – prim. A. S.). Krajem 1412. godine posljednji put nalazimo Hrvoja u vjernosti i službi Sigismundovoj.¹⁴ Hrvoje je bio žrtvom intriga kralja Ostoje, Sandalja Hranića i možda Pavla Radinovića. Svi su oni kod Sigismunda radili na Hrvojevu padu, ali ugarski kralj “i ako mu i nije nikad pravo vjerovao”, ipak se ne odazove njihovu glasu, “ne htijući dirati u obnemogla starca, komu su dani izbrojeni i čije će vladanje i onako ubrzo zajedno sa Spljetom pripasti kralju i njegovoj kruni.”¹⁵ Ipak je neposredni povod svome padu dao sam Hrvoje. U proljeće 1413. Hrvoje je na-

¹⁰ *Isto*, str. 206.

¹¹ Pregovori o prodaji tekli su ovako: početkom prosinca 1408. Ladislav traži 300.000 dukata; Venecija 12. istoga mjeseca nudi samo 100.000 dukata u 4 obroka; 30. siječnja 1409. Ladislav spušta cijenu na 200.000, 4. veljače na 150.000, a početkom ožujka na 100.000 dukata. Tada Venecija nudi samo 60.000 - 70.000 dukata. U travnju 1409. godine Ladislav šalje brodove da zaštiti dio Dalmacije koji je još u njegovoj vlasti, a 9. srpnja 1409. prodaje svoj dio Dalmacije za 100.000 dukata - *Isto*, str. 207.-208.

¹² Prije 8. travnja 1410. Hrvoje šalje poslanstvo u Veneciju i pita kako se ona misli vladati prema njegovim posjedima koje mu je potvrdio Sigismund prilikom izmirenja, tj. prema gradu Splitu, otocima Korčuli, Hvaru i Braču, te Omišu i čitavoj krajini između ušća Cetine i Neretve. Tada je Hrvoje zatražio da ga Venecija unese u listinu svojih građana pod njegovim naslovom hercega splitskoga jer je do tada jedino ubilježen (od 13. srpnja 1393.) kao vojvoda bosanski. - *Isto*, str. 217.

¹³ *Isto*, str. 222.-224.

¹⁴ *Isto*, str. 224.

¹⁵ *Isto*, str. 225.

pao posjede Sandalja Hranića Kosače, koji je dvije godine prije toga otpustio svoju ženu Katarinu, kćer Hrvojeva brata, hrvatskoga bana Vuka Vukčića. U trenutku Hrvojeva napada Sandalj je bio saveznik srpskoga despota Stefana Lazarevića (njegovom se sestrom Jelenom oženio odmah nakon što je otpustio Katarinu) u borbi protiv Turaka. Bračne su razmirice i neuspjeh političkoga braka mogle biti samo formalnim povodom toga sukoba, a njegov su pravi razlog bile Stefanove pretenzije na Hrvojevu Srebrenicu. Nakon što se u lipnju 1413. od njega odmetnuo Split i *oslobodio se od ropstva Faraonova*, Hrvoje gubi župu Sanu i otoke Brač, Hvar i Korčulu, koje Sigismund daje Blagajskim knezovima i Dubrovčanima. Ugarski mu kralj 17. lipnja 1413. oduzima sve posjede, časti i zvanja te ga konačno 1. kolovoza 1413. proglašava neprijateljem i izdajnikom. Hrvoje se povukao u svoje Donje Kraje i iz Jajca (ili Kotora) pokušao preko kraljice Barbare izgladiti odnose, ali u tome nije uspio jer je Sigismund procijenio da mu Hrvoje više nije potreban. Ljetopisac Andrija Trogiranin ovako opisuje Hrvojev pad: "Ovih dana srušen je Hrvoje, koji je kod njegova veličanstva u Ugarskoj bio veoma ugledan, a htio se uzdići nad sve ostale; ali je zato ponižen i buntovnikom proglašen i konačno postade sramotno prognanim razbojnikom."¹⁶ Nakon što su ga odbili Mlećani, Hrvoje je svoj posljednji veliki povratak izveo uz pomoć Turaka, koje je u svibnju 1414. doveo u Bosnu njegov protovestijar Mihajlo Kabužić. Od tada bilježimo nove turske upade u Bosnu, a od 1415. godine u Hrvatsku. Uz tursku je pomoć Hrvoje obranio Omiš i spremao se navaliti na Split pa je početkom svibnja 1415. tražio mletačku i napuljsku pomorsku pomoć.¹⁷ Bosanska su se vlastela ponovno ujedinila oko Hrvoja, a Turci su teško potukli Ugre u srpnju 1415. u Lašvi. Hrvoje je očuvao svoje posjede i vlast, a Turci su se nepovratno instalirali u Bosni – Hrvoje je bio neograničeni gospodar u zapadnoj Bosni, a ostali dio zemlje bio je u turskim rukama.¹⁸ Povukavši se na svoju baštinu, Hrvoje je umro u travnju iduće 1416. godine i pokopan je u svojim katakombama u Jajcu. Njegova žena Jelena Nelipčić, gospodarica njegovih posjeda, iste se godine preudala za kralja Ostoju. Hrvoje je imao sina Balšu Hercegovića.

Vuk Vukčić, hrvatsko-dalmatinski ban i bosanski vojvoda, bio je Hrvojev brat. Vrijeme njegova rođenja nije poznato. Prvi se put spominje 1385., kad je vratio stari posjed svoga roda grad Greben na Vrbasu, koji je tada bio u posjedu ugarskoga kralja. Tada je već bio vojvoda. S Hrvojem je 1387. vodio bosansku vojsku u Hrvatskoj i s njim djelovao u vrijeme previranja oko ugarskoga prijestolja. Ladislav Napuljski u srpnju 1391. imenovao ga je hrvatsko-dalmatinskim banom. Zadarskim građaninom (i vijećnikom) postao je krajem 1392., a mletačkim građaninom u srpnju 1393. U veljači te godine vratio je bosanskoj kruni gradove Vranu i Ostrovicu. Iako je u političkom djelovanju slijedio svoga moćnijega brata, nije se Sigismundu priklonio istovremeno, u kolovozu 1393. godine, nego je ostao vjeran Ladislavu Napuljskom sve do poraza kod Knina od Nikole II. Gorjanskoga, hrvatsko-dalmatinskoga bana. Sigismund mu je nešto kasnije vratio titulu bana i darovao mu gradove Blagajskih knezova Krupu i Ostrožac. Umro je prije kraja studenog 1399., a neki misle da je umro 1401. godine.

¹⁶ *Isto*, str. 227.-228.

¹⁷ *Isto*, str. 232.-234.

¹⁸ *Isto*, str. 234.-235.

Juraj Vojsalić sin je Hrvojeva i Vukova brata Vojislava. Bio je vojvoda Donjih Kraja i držao glavni dio nekadašnjih Hrvojevih posjeda i njegove vlasti. Podupirao je kralja Tvrtka II. Tvrtkovića. Čini se da je nastupao kao kraljev namjesnik 1434.-1435. godine, kad je Tvrtko II. išao u Požun iskazati vjernost Sigismundu. Tada je ratovao protiv vojvode Sandalja Hranića Kosače i oslobodio njegove vlasti braću Radivojević - Jurjeviće i vratio im posjede. Mlečani su ga 1434. godine priznali svojim plemićem i građaninom. Ostao je vjeran kralju Tvrtku II. sukobljujući se sa Sandaljevim nasljednikom vojvodom Stjepanom Vukčićem Kosačom. Juraj je pripadao katoličkoj crkvi. Umro je nakon 1437. godine, a njegove posjede i časti naslijedio je stariji sin vojvoda Petar.

Petru, Jurjevu sinu, izvori dodjeljuju prezime Vojsalić prema djedu Vojislavu, a ne Jurjević prema ocu. Papa Eugen IV. držao ga je jedinim katoličkim knezom u Bosni i oslovljavao ga titulom *Voyvodam partium Regni Bosne inferiorum*, ali vrijeme njegova stjecanja vojvodskoga naslova nije utvrđeno. Bio je na strani kralja Stjepana Tomaša protiv vojvode Stjepana Vukčića Kosače,¹⁹ a našao se u teškoj situaciji kada su se oni pomirili 1446. godine. U zaštitu ga je, kao *jedinog katolika među velikašima Bosanskoga Kraljevstva*, uzeo i Eugeov nasljednik papa Nikola V. S kraljem Stjepanom Tomašem pomirio se oko prosinca 1451. Posljednji se put spominje u kolovozu 1456.

Petrov sin Matija Vojsalić spominje se 1476. godine, kada su ga Turci postavili za bosanskoga kralja, naravno u dijelovima zemlje koje su držali.²⁰ Preko Dubrovčana je pregovarao s ugarskim dvorom. Nudio je pokornost kralju Matiji Korvinu, ali uz uvjet da mu prizna Matijine kraljevske časti. Nakon što su Turci otkrili zavjeru, izbio je sukob između njih i Ugara, ali Matijina sudbina u tom sukobu ostala je nepoznata.

Posjedi Hrvatinića²¹

Donji Kraji (*Partes inferiores*) bili su posjed toga roda. Tvorile su ih župe Pliva, Luka, Banice, Vrbanja s gradom Kotorom, Sanica, Mrin, Glaž (Glas) i Zemljanik. Spominju se u povelji kralja Bele IV. godine 1244., a knezu Hrvatinu, koji se kao njihov gospodar javlja 1301. godine, potvrdio ih je napuljski kralj Karlo II. još dvije godine prije toga. Hrvatinići su ih držali na temelju vazalnih odnosa prema bosanskim banovima Stjepanu II. Kotromaniću i Tvrtku (gospodari Donjih Kraja od 1323. i 1354. godine). Osim navedenih župa, Donji Kraji Hrvatinića obuhvaćali su i dijelove susjednih župa.

Naselje Liplje (vjerojatno u župi Vrbas) bilo je do 1273. godine u Hrvatinovu posjedu.

Selo Bila u župi Lašvi Hrvoje je Vukčić dobio od kralja Tvrtka poveljom od 12. ožujka 1380. Tada su mu dodijeljena i neka druga sela u istoj župi, uključujući Trboušu i Lupnicu.

¹⁹ Stjepan Vukčić Kosača pretendirao je na mjesto splitskoga hercega i zbog toga pregovarao s Alfonsom V. Aragonskim - *Klaić, Vjekoslav*, Povijest Bosne (fototipsko izdanje izdanja iz 1882. godine), Svjetlost, Sarajevo, 1990., nap. 62. na str. 306.

²⁰ Matiju Vojsalića ne treba miješati s istoimenim bosanskim kraljem Matijom Radivojevićem Kotromanićem, kojega je sultan Mehmed II. instalirao 1465. godine i koji je tu titulu nosio do 1471. godine.

²¹ Posjedi Hrvatinića navedeni su prema: *Vego, Marko*, Naselja bosanske srednjovjekovne države, Svjetlost, Sarajevo, 1957.

Gradom Grebenom (poznatim i kao Krupa) godine 1385. vladao je vojvoda Vukac Hrvatinić, koji ga je prisvojio od Ugara. Prema njemu su se Hrvatinići nazivali “*nobiles de Greba et de Dlamoch*”.

Grad Ključ na Sani također je pripadao Hrvatinićima. U njemu su vojvoda Vuk i njegova žena Ana izdali povelju 13. travnja 1413.

Srebrenicu, Susjed, Kučlat i Podkučlat vojvoda je Hrvoje Vukčić zauzeo 1405. godine. Tih je godina nešto južnije uz Drinu u obrambene svrhe saziđao grad Brodar.

Drijeva (Gabela) bila je u Hrvojevu posjedu od 1404. do 1410. godine.

Župu Dubicu, u vlasti Ladislava Napuljskoga, vojvoda Hrvoje zauzeo je 1398. i držao je do 1404. godine. Istovremeno je zauzeo i grad Novi na Uni.

Jajce, kasniji kraljevski grad, vojvoda je Hrvoje Vukčić izgradio između kraja 14. stoljeća i 1404. godine. Ispod grada Hrvojeve su katakombe.

Kakanj, kod kraljevskoga grada Visokog, i Hrast Hrvoje je dobio od kralja Dabiše 1392. godine.

Kotor u župi Vrbanji moguće je mjesto rođenja (oko 1350. god.) i smrti (1416. god.) vojvode Hrvoja.

Grad Kozara (Kozarac) zajedno s Vrbasom bio je u Hrvojevu vlasništvu 1413. godine. Nakon Hrvojeve smrti spominje se u vlasništvu kralja Sigismunda.

Splitskim hercegom Hrvoje je postao 1403. godine. Osim Splita, u kojem je imao svoj dvor, zavladao je otocima Bračom, Hvarom i Korčulom.

Toplice je Hrvoje držao 1407. godine.

Grad Prozor u župi Vrlika (Vrhrika) izgradio je vojvoda Hrvoje 1406. godine.

Grad Zvečaj na Vrbasu kao svoj dvor izgradio je vojvoda Hrvoje. Spominje se u Hrvojevoj povelji Dubrovčanima 15. siječnja 1404.

Hrvojev sin Balša naziva se 1439. godine vojvodom od Glaža (*dux de Glaz*).

Župa Sana u Hrvojevim je rukama bila do 1413. godine, kada ju je borbom zauzeo kralj Sigismund i dodijelio je Blagajskim knezovima. Hrvoje župu Sanu nije uspio vratiti ni uz pomoć Turaka.

Grad Soko (Sokograd u Plivi, Plivski Grad) u župi Pliva (Pleva) i cijelu tu župu darovao je ban Tvrtko 11. kolovoza 1366. vojvodi Vukcu Hrvatiniću kao zahvalu za pomoć u ratu koji je tri godine prije toga vodio protiv ugarskoga kralja Ljudevita I. Ljudevit je tada bez uspjeha pokušao Tvrtku oduzeti zemlju uz Vrbas i dio Donjih Kraja.

Vojvoda Juraj Vojsalić, Hrvojev bratić, držao je glavni dio Hrvojevih nekadašnjih posjeda. U Primorju, Humskoj Zemlji i Bosni, između ostalih, držao je 1434. godine župu Gorska sa selima Kozica kod Vrgorca, Dragljan (Dragljani), Hrašćani (Hrašćane), Vrhdo (Vrh Dol), Zahodani (Zahojani), Zahodi, Živogošće, Koština, Makar, Bast, Vinica, Tučepi i Pasičina u župi Makarska, grad Vrtar kod Metkovića u župi Luka, grad Kruševac u župi Blata kod Mostara, Kreševo u istoimenoj župi, Vlahe Pribinoviće i druge Vlahe iz Ljubuške kotline. Nekim od tih posjeda nije raspolagao izravno, nego kao senior braće Radivojević – Jurjević.

Slika 1. Karta Hrvojevih posjeda

Rodoslovlje Hrvatinića²²

	<u>Stjepan</u> , + prije 1299., knez Donjih Kraja 1244. (?), župan Banice (Ključa), rodnik bribirskih Šubića
	<u>Grgur Stjepanić</u> , spom. poslije 1323., u službi bana Stjepana Kotromanića
	<u>Hrvat Stjepanić</u> , spom. 1299.-1333., knez Donjih Kraja od 1299., ključki knez, banički župan, vazal Karla II. Anž. i Pavla Šubića
	<u>Vukoslav Hrvatinić</u> , spom. 1305., ključki knez 1315., 1325., župan Banice i Vrbanje, napustio Mladena II. Šubića i prišao banu Stjepanu II.
C	<u>Vuk Vukoslavić</u> , knez u Donjim Krajima, i <u>Pavao Vukoslavić</u> , župan Banice, spom. 1325., 1331.
D	<u>Vlatko Vukoslavić</u> , spom. 1325., 1353., 1354., 1357., župan Banice, prešao u Slavoniju kralju Ljudevitu I.
D	E <u>Vukoslav</u> - u Slavoniji, spom. 1357.; <u>Nikola i Stjepan</u>
	<u>Pavao Hrvatinić</u> , knez Zemljički, spom. 1323., 1332., svjedok od Završju, župan Zemunika
C	<u>Grgur i Vladislav Pavlović</u> , gospodari Grebena i Glamoča u Završju, 1357. kralj Ljudevit uzeo ih je pod svoju zaštitu od bana Tvrtka
D	<u>Gojслав Pavlović</u> , spom. 1365.-1376. i <u>Nikola Pavlović</u> , spom. 1365.-1382.
D	<u>Nelipac Pavlović</u> , spom. 1365., 1397., zaladski podžupan, žena Elizabeta Kasztellánfi, od njega obitelj Nelipić od Dobre Kuće
	<u>Vukac Hrvatinić</u> , veliki vojvoda bosanski, 1357.-oko 1379., spom. oko 1323., + prije 1380., vojvoda vjerojatno od 1363.
	<u>Hrvoje Vukčić Hrvatinić</u> , * oko 1350. + 1416., žena Jelena Nelipić, veliki vojvoda bosanski od 1380., hrvatsko-dalmatinski ban od 1391., vicarius generalis za Ugarsku, Hrvatsku i Dalmaciju od 1401. (od 1403. i za Bosnu), splitski herecg od 1403., vicekralj 1410.
A	D
B	D <u>Balša Hercegović</u> , 1400.-1416., + 1416.
B	E <u>Katarina</u> , 1423., muž Tvrtko Borovinić, knez bosanski;
	F <u>Dorođeja</u> , 1423., 1446., 1448., 1. muž Ivaniš Blagajski, 2. muž Martin Frankapan, krčki knez
	<u>Vuk Vukčić</u> , + 1401., 1392., 1394., hrvatsko-dalmatinski ban (s bratom Hrvojem) od 1391., žena 1412. Anka (banica Anka)
D	E <u>Katarina (Jelena)</u> , spom. 1391., 1396. - 1421., muž 1405. Sandalj Hrančić Kosača
C	<u>Dragiša Vukčić</u> , spom. 1391.-1401., Ladislav Napuljski darovao mu je neke posjede u Sanskoj župi, knez od Zrida
D	E <u>Ivaniš Dragišić</u> , vojvoda u Donjim Krajima 1434., + nakon 1446.
	F <u>Pavao, Marko i Juraj</u> , spom. 1446., ključki knezovi; Marko i zemunički vojvoda
	<u>Vojslav Vukčić - Vojslav - Vojslav Voevodić</u> , spom. 1399.-1401.
D	E <u>Juraj Vojsalić</u> , spom. 1399.-1434., vojvoda u Donjim Krajima, držao glavni dio nekadašnjih Hrvojevih posjeda i vlasti
	F <u>Petar</u> , spom. 1445.-1454., vojvoda Donjih Kraja 1434.-1452., i <u>Juraj</u> , spom. 1434.
	G <u>Matiija</u> , spom. 1476., bosanski marionetski kralj postavljen od Turaka
D	<u>Vučica</u> , spom. poslije 1400., muž Vukmir (?) Zlatonosović;
D	<u>Resa</u> , spom. 1393., muž tepčija Batalo Šantić, gospodar Toričana

²² Rodoslovlje Hrvatinića navedeno je prema: *Šišić, Ferdo*, Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba., str. 22.; *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 4., str. 121.-123.; *Hrvatska enciklopedija*, sv. 4., str. 705.; *Čošković, Pejo*, (2002.), Hrvatski biografski leksikon <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=89> (30. III. 2011.) – dopunio A. S.

Splitski novac Hrvoja Vukčića Hrvatinića

U svome prvom numizmatičkom radu iz 1926. godine I. Rengjeo govori i o Hrvojevu splitskom novcu. Navodi nominalne vrijednosti; dinari ili groši, poludinari ili polugroši i četvrtine dinara ili četvrtaci. Govori o samo jednom tipu dinara ili groša – onom s herceškim grbom.²³ Osam godina kasnije daje širi pregled tih novaca, dijeli ih prema nominalnim vrijednostima na groše, polovine i četvrtine groša i obuhvaća sve tipove.²⁴ Godine 1942. govori o Hrvojevim grošima u dva tipa, dinarima i poludinarima. Navodi da Tvrtkovi dinari i poludinari tipološki odgovaraju prvoj varijanti (tipu) Hrvojevih groša.²⁵

Rengjeo je 1959. godine u svome kapitalnom Corpusu²⁶ novac hercega Hrvoja Vukčića Hrvatinića podijelio na:

- A. groševe I. i II. vrste (s obiteljskim grbom Hrvatinića na aversu), te III., IV. i V. vrste s Hrvojevim herceškim grbom;
- B. dinare I., II. i III. vrste (sve s obiteljskim grbom na aversu) i
- C. poludinare I. i II. vrste (obje s obiteljskim grbom na aversu).

Ivan Rengjeo ispravno je postupio kad je vremensko prvenstvo u kovanju Hrvojeva novca dao primjercima s obiteljskim grbom na aversu. Oni su svakako kovani prije nego li je Hrvoje stekao herceški grb, a vjerojatno odmah od početka njegova hercegovanja Splitom. U tom prvom razdoblju kovao je Hrvoje sve tri nominale svoga novca: groševe, dinare i poludinare, primijenivši novčanu stopu reformiranih dinara bana Tvrtka Kotromanića u kojih na aversu ban stoji.

Heraldika Hrvoja Vukčića Hrvatinića

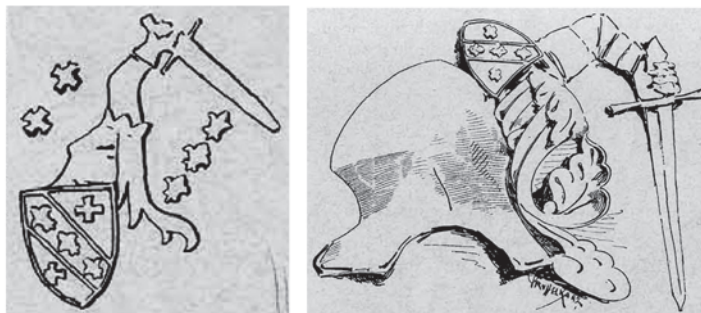
S Hrvojevih splitskih novaca znamo za izgled obiteljskoga grba Hrvatinića: u štitu grba kosa greda (bande) s tri ljiljana; iznad i ispod kose grede po jedan križ, na štitu kaciga s velom i rukom koja zamahuje mačem. Kasnije je taj grb trebao biti apliciran na zidu Hrvojevih katakombi u Jajcu, ali klesar nije završio posao pa je grb ostao samo u konturama bez ikakvih heraldičkih figura u samom štitu.

²³ Rengjeo, Ivan, Naši stari novci, Hrvatska tiskara d. d., Sarajevo, 1926., str. 5., 6. i slike 15., 16. i 17.

²⁴ Rengjeo, Ivan, Hrvatsko - dalmatinski novci., Obol, br. 31., Hrvatsko numizmatičko društvo, Zagreb, 1979., str. 36. i 37.; prvotno objavljeno u: Rengjeo, Ivan, Hrvatsko - dalmatinski novci, Kalendar "Napredak" za 1935. g., Sarajevo, 1934.

²⁵ Rendeo, Ivan, Novci bosanskih vladara, str. 684.

²⁶ Rengjeo, Ivan, Corpus der mittelalterlichen Münzen von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, Graz, 1959., str. 47.-54. i table XI. i XII.

Slika 2. Obiteljski grb Hrvatinića s njegova novca i iz katakombi u Jajcu

Nema dvojbe da su Hrvojeve katacombe nastale 1410. godine²⁷ i da su njegovi splitski novci i Misal jedini izvori za obiteljski grb Hrvatinića kakav je prikazan u tzv. Ilirskim grbovnicima (pod imenom Harvoevich).²⁸ S Hrvojevih poludinara znamo za inačicu obiteljskoga grba gdje na štitu nema križeva iznad i ispod kose grede (bande), a Misal svjedoči o toj inačici i o još jednoj inačici gdje su točke na mjestu križeva u štitu. Prikazi su obiteljskoga grba u Hrvojevu misalu zapravo inicijali u tekstu.²⁹

Slika 3. Inicijali L (in folio 4.) i B (in folio 191.) iz Hrvojeva misala

²⁷ Truhelka, Ć., Katakombe u Jajcu, GZM, IV., Sarajevo, 1892., str. 59.-61.; Mikulić, Planinka, Iz likovnosti bosanskoga srednjovjekovlja, Naklada Zoro, Sarajevo - Zagreb, 2004., str. 73.

²⁸ O Hrvojevu misalu: Jagić, V., Thallóczy, L., Wickhoff, F., Missale glagoliticum Hervoiae ducis spalatensis, Vindibonae, MDCCCXCI.; Thallóczy, L., Glagolski misal hercega Hrvoje u Eski - saraju u Carigradu, Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH, IV., Sarajevo, 1892., str. 104.-107.

²⁹ fol. 4a; 11a; 21a verso; 25a; 195b.; 200a - navedeno prema: Thallóczy, Lj., Vojvoda Hrvoja i njegov grb, Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH, IV., Sarajevo, 1892., str. 185.

Također s Hrvojeva groša znamo za inačicu s dva ljiljana na kosoj gredi štita.³⁰ Druge razlike u tzv. lebdećim ukrasima grba oko ruke u cimaru, koje nalazimo na Hrvojevim novcima, ne mogu se prihvatiti kao varijante. Te lebdeće ukrase kompletnoga grba Thallóczy ispravno drži neheraldičkim figurama, zaostalim s nekoga pečata; polje toga pečata bilo je posuto tim ukrasima.

Čini se kao da do određenog trenutka Hrvoje kuje sve tri nominale svoga splitskoga novca s obiteljskim grbom, a kad uvodi svoj herceški grb, prestaje kovati dinare i poludinare i nastavlja kovati samo groševe. Te novce s herceškim grbom Rengjeo je svrstao u groševe III., IV. i V. vrste. Osim na novcima, herceški Hrvojev grb postoji na dva mjesta u *Missale glagoliticum Hervoiae ducis spalatensis*. Kompletan grb s vrpcom na kojoj je Hrvojeva titula nalazi se na fol. 244., a slika hercega Hrvoja kao jahača na konju sa štitom, koji potpuno odgovara njegovu herceškom grbu, nalazi se na fol. 243. verso.

Slika 4. Hrvojev herceški grb iz njegova misala, fol. 244.

³⁰ Rengjeo, Ivan, Corpus, str. 50., kat. br. 573.

Slika 5. Hrvojeva konjanička slika iz njegova misala, fol. 243. verso

Missale glagoliticum

Postavlja se pitanje kada je splitski herceg dobio herceški grb i od koga? Na Hrvojevim novcima u svim slučajevima nalazi se obiteljski grb prikazan cjelovito (sa štitom i ukrasima), a herceški grb niti jednom nije prikazan cjelovito (samo štit bez ukrasa). Ukrašen u obliku kacige s velom i rukom koja zamahuje mačem posuđenica je s prethodno formiranoga obiteljskoga grba i na herceškom grbu nalazi se samo i jedino u Hrvojevu misalu (fol. 244.); tamo je iza ruke vijugava vrpca s natpisom: · arma · dñi · chervoe · dvcis · spal^{en}. S obzirom na to da je Hrvoje prvo morao biti splitski herceg pa tek onda dobiti herceški grb, te s obzirom na to da u Misalu nalazimo i njegov stariji, obiteljski, grb u inicijalima u tekstu i njegov noviji, herceški, grb - prvo trebamo što preciznije datirati nastanak samoga Hrvojeva misala, koji su izradili dijak Butko i nepoznati slikar toskanske škole za crkvu Sv. Mihovila u Splitu.³¹ Stav povjesničara umjetnosti i književnosti nikako nije jedinstven. Dosta autora pri datiranju Hrvojeva misala govori

³¹ Hrvatska enciklopedija, sv. 4. (Fr – Ht), s. v. Hrvojev misal, str. 753.

samo o početku XV. stoljeća, a oni autori koji su željeli biti precizniji navode da je Misal nastao 1399. godine,³² pa zatim 1403. - 1404.,³³ oko 1405.,³⁴ te 1407.,³⁵ ili oko te godine,³⁶ pa u znatno širem vremenu od 1403. do 1415. godine,³⁷ tj. tako vrijeme nastanka Misala obuhvaća cijelo Hrvojevo hercegovanje Splitom. Najraniju preciziranu godinu (1399.) nedvojbeno moramo odbaciti; i drugu dataciju (1403.-1404.) moramo odbaciti jer je Hrvoje postao hercegom krajem 1403. godine, a nije mogao dobiti grb te svoje časti i objelodaniti ga u tako grandioznom djelu iste ili iduće godine. To se u srednjem vijeku događalo mnogo sporije. D. Lovrenović vrijeme nastanka Misala povezuje s Hrvojevim službenim prihvaćanjem katolicizma 1407. – 1408. godine, kada se zbog prijema u Zmajev red morao deklarirati katolikom i obvezati na progon heretika.³⁸ S obzirom na to da je Hrvoje splitskim hercegom prešao biti 1413. godine, ni 1414. i 1415. godina ne dolaze u obzir kao godine nastanka Misala, osim ako titulu radi pukoga hvastanja nije zadržao i nakon toga, kao što ga je primjerice palatin Ugarskoga Kraljevstva Nikola Gorjanski još i 20. veljače 1415. nazivao hercegom.³⁹ Tako se najpribližniji *terminus* nastanka Misala čini Šurminova i Lovrenovićeva datacija; dakle 1407. godina ili možda i još nešto kasnije, što bi ujedno trebalo biti vrijeme nastanka Hrvojeva hercegškoga grba.

Podrijetlo Hrvojevih grbova

Thallóczy navodi da je svoj hercegski grb Hrvoje koristio "*sicut supremus voivoda regni Bosniae ac vicarius generalis regis Vladislai*" i da ga je kao vazal dobio od svoga seniora Ladislava Napuljskoga. Ruka s mačem očito je s cimera obiteljskoga grba prešla na štit hercegškoga grba, što korespondira s Vajayevim obrascem spuštanja simbola s kacige na štit, odnosno sa smjenom domaćega dinastičkoga, ugarskoga suverenitetskog i ugarskoga dinastičkoga simbola.⁴⁰ Dvije crvene vodoravne pruge i bijela boja štita bez dvojbe su s ugarskoga grba, koji je kao prvu trećinu svoga grba imao i Ladislav Napuljski (druga i treća trećina jesu grb Jeruzalema i Napulja od anžuvinskih ljljana

³² Kulturna istorija Bosne i Hercegovine, Narodna prosvjeta, Sarajevo, 1955., str. 122.

³³ Pisana riječ u Bosni i Hercegovini, Veselin Masleša, Sarajevo, 1982., str. 68.; tako definirano vrijeme nastanka preuzima i dosta drugih autora, pa i: Hrvatska enciklopedija, sv. 4. (Fr – Ht), s. v. Hrvojev misal, str. 753.

³⁴ Enciklopedija Jugoslavije, sv. 4. (Hil – Jugos), s. v. Hrvojev misal, str. 286.

³⁵ *Šurmin, Đuro*, Povjest književnosti hrvatske i srpske, Lav. Hartman (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1898., str. 51.

³⁶ *Klaić, Vjekoslav*, Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća – knjiga druga, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1988., prilog 23. uz str. 336.

³⁷ Kulturna istorija Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do početka turske vladavine, Veselin Masleša, Sarajevo, 1966., str. 510.; *Mikulić, Planinka*, Iz likovnosti bosanskoga srednjovjekovlja, str. 54.

³⁸ *Lovrenović, Dubravko*, Hrvoje Vukčić Hrvatinić i splitska komuna 1403 – 1413, str. 41.

³⁹ *Lovrenović, Dubravko*, Vitez, herceg i pataren – Ideološki stereotipi i životna stvarnost, *Forum Bosnae*, br. 7.-8., Međunarodni forum Bosna, Sarajevo, 2000., str. 278.

⁴⁰ O tome vidjeti u: *Džaja, Srećko M.*, Bosansko srednjovjekovlje kroz prizmu bosanske krune, grba i biskupije, *Jukić*, br. 15., Zbor franjevačkih bogoslova "Jukić", Sarajevo, 1985., str. 86. i 90.

na plavom polju). Međutim, dvorepi crveni propeti lav (lion rampant) nikako se ne može povezati s Ladislavom Napuljskim.

Prije nego što utvrdimo od koga je Hrvoje mogao uzeti ili dobiti lava u svome herceškome grbu, trebamo riješiti pitanje koje inicira Thallóczy; tj. koji je grb Hrvoje nosio kao Ladislavljev vazal? Ljiljani su u obiteljski grb Hrvatinića mogli doći iz bosanskoga dinastičkoga grba Kotromanića ili iz anžuvinskoga grba. Treba imati u vidu da su i u grb dinastije Kotromanića ljiljani došli kao anžuvinski. Obiteljski grb Hrvatinića preuzima isti simbol, ali u prvom slučaju posredovano preko Kotromanića, a u drugom slučaju izravno s anžuvinskog izvornika. Malo je vjerojatno da je Hrvoje bio obziran prema slabom vladaru Bosanskoga Kraljevstva pa da od njega preuzme ljiljane u svoj obiteljski grb. Bit će da je ljiljane sam uzeo, ili cijeli grb svoga roda dobio od Ladislava Napuljskoga, zadnjeg muškoga člana glavne anžuvinske grane. Tako bi, za razliku od Thallóczyjeva mišljenja, obiteljski grb Hrvatinića zapravo mogao biti onaj koji je Hrvoje nosio kao Ladislavljev vazal i dužnik. Hrvoje ne bi, naime, sam mogao slomiti otpor Splitsana, koji nakon dolaska flote napuljskoga zapovjednika Alojzija (Alvise) Aldemarisca krajem 1402. godine priznaju izravno napuljsku vlast. Sve do druge polovice listopada iduće godine ništa ne upućuje na nametanje Hrvoja Splitu. Tek pri odlasku iz Dalmacije Ladislav Napuljski početkom studenog 1403. godine proglašava Hrvoja splitskim hercegom.⁴¹ Prema mišljenju F. Šišića instalacija Hrvoja za hercega dogodila se nešto ranije – Ladislav ga je 19. listopada 1403., valjda u Zadru, imenovao svojim “glavnim namjesnikom u Ugarskoj, Hrvatskoj, Dalmaciji i Bosni, a onda ga učini hercegom Splitskim i dade mu uz biser dalmatinskih gradova, naime Spljet, još i sućelne otoke Brač, Hvar i Korčulu u samostalno vladanje”; 31. listopada vratio se u Napulj, a “Herceg Hrvoje svečano je ustoličen u svoj novi čin i posjed dne 4. novembra 1403.”⁴²

Kako smo vidjeli, dvorepi crveni propeti lav (lion rampant) nije bio simbol Ladislava Napuljskoga. On sigurno ne bi svome vazalu dodijelio grb s tom figurom, figurom svoga suparnika i neprijatelja Sigismunda Luksemburškoga. Crveni je dvorepi lav grb Luksemburga i jedan od grbova zemalja kojima se kitio Sigismund. Doduše, luksemburški je lav okrunjen zlatnom krunom, ali Hrvojevu lavu kraljevska kruna svakako nije mogla pripadati. Sigismund nije Hrvoja, bez obzira na ukupnu sliku njihovih odnosa, držao smrtnim neprijateljem nego velikašem kojega treba pridobiti. Uostalom, i Dubrovčani su ga više puta nagovarali na takav stav, a i Hrvoje se prvi od bosanskih magnata, još 1393. godine obvezao kralju Sigismundu i kraljici Mariji na “... omnem fidelitatem, obedienciam debitam et reuerenciam ...”,⁴³ a na prijelazu XIV. u XV. stoljeće od Sigismunda su on i njegov brat Vuk dobili u Ugarskoj kraljevski posjed Segesd, a u Slavoniji utvrde Kalnik i Požegu.⁴⁴ Pojava crvenoga dvorepoga lava na Hrvojevu herceškom grbu upućuje na to da je bosanskom vojvodi i splitskom hercegu grb dodijelio Sigismund negdje između 1407. i 1413. godine, odnosno gotovo bez ikakve dvojbe 1410. godine,

⁴¹ Lovrenović, *Dubravko*, Hrvoje Vukčić Hrvatinić i splitska komuna 1403 – 1413, str. 37.-38.

⁴² Šišić, *Ferdo*, Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba. (1350-1416.), str. 165.-166.

⁴³ *Fejér, György*, Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, tom X., vol. II., 1392. -1400., Budae, 1834., str. 158.-159., br. LXXIX.

⁴⁴ Lovrenović, *Dubravko*, Vitez, herceg i pataren – Ideološki stereotipi i životna stvarnost, str. 261.

kada Hrvoje postaje vicekralj u ime Sigismunda i dalje držeći čast splitskoga hercega. S. M. Džaja također zastupa mišljenje da Hrvojevi grbovi oslikavaju njegovo pristupanje jednom ili drugom taboru; anžuvinski ljiljani - Hrvoje s Ladislavom Napuljskim (Džaja u tom Hrvojevu grbu daje ljiljane osim u kosoj gredi i tamo gdje trebaju stajati dva križa); dvorepi lav - Hrvoje sa Sigismundom Luksemburškim.⁴⁵

Hrvojev novac

Ako je Hrvoje počeo kovati novac odmah nakon što je 1403. godine postao splitskim hercegom, onda je od 1403. do 1410., a možda i do 1407. godine, kovao groševe, dinare i poludinare s grbom svoga roda; a od 1410., odnosno možda od 1407. godine, kovao je groševe, i to sa svojim herceškim grbom. Godina 1407. ovdje se, naravno, uzima zato što su je Šurmin i Lovrenović označili godinom nastanka Hrvojeva misala.

U odjeljku o povijesti roda Hrvatinića spomenuli smo da je u srpnju 1409. Ladislav Napuljski prodao Veneciji za 100.000 dukata svoja prava na Dalmaciju. Početkom travnja 1410. Mlečani su samo formalno priznali tamošnje Hrvojeve posjede kao njegove. Pozivajući se na P. Šafařika, fra Antun Knežević 1884. godine donosi zanimljivu numizmatičku epizodu iz sklopa događaja koji su slijedili nakon odgovora mletačke vlade kojim Hrvoju (formalno) ostavlja njegove posjede, ali mu ne potvrđuje titulu splitskoga hercega. Fra Antun navodi: "Do mjesec pako dana naredi vlada, da se kuje novac u težini jednak s Hrvojinim, da tako promet olakša."⁴⁶ Ova odluka mletačke vlade donesena je, dakle, u svibnju 1410. Nepreciznost učenoga fratra navodi nas na pomisao da su Mlečani odlučili kovati novac za uporabu u Splitu. Nemamo dokaza da je mletački novac za splitsku komunu tada kovan. Numizmatička literatura (I. Rengjeo⁴⁷, te B. Mimica⁴⁸ i J. Dobrinić⁴⁹ prema njemu, kao i I. Dolenc⁵⁰) ne navodi nikakav mletački novac u Splitu između 1413. i 1491. godine. Pa i od 1491. kovani su samo bakreni bagatini manje težine od 80 godina starijih Hrvojevih srebrnih groševa. Bagatini nisu novac "u težini jednak s Hrvojinim", a kao bakrenjaci i nisu mogli imitirati Hrvojeve srebrnjake. Dokument Mletačkog arhiva⁵¹ na koji se fra Antun poziva zapravo govori o novcima koje mletačka vlast namjerava uvesti u optjecaj u Zadru, a ne u Splitu. Šafařik ga navodi kao Uredbu o novcima, koji će imati tečaj i vrijednost u Mletačkoj Dalmaciji,⁵² a Papa-

⁴⁵ *Džaja, Srećko M.*, Bosansko srednjovjekovlje kroz prizmu bosanske krune, grba i biskupije, str. 89.

⁴⁶ *Knežević, Antun*, Kratka povjest kralja bosanskih, Dobra knjiga, Sarajevo, 2009., str. 179.

⁴⁷ *Rengjeo, Ivan*, Corpus der mittelalterlichen Münzen von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien, str. 54.

⁴⁸ *Mimica, Bože*, Numizmatika na povijesnom tlu Hrvatske (IV. st. pr. Krista - 1918.), Vitagraf, Rijeka, 1992., str. 328.

⁴⁹ *Dobrinić, Julijan*, Novci dalmatinskih i sjevernoalbanskih gradova u srednjem vijeku, I. dio, Numizmatički studio Dobrinić & Dobrinić d.o.o., Rijeka, 2002., str. 76.

⁵⁰ *Dolenc, Irislav*, Hrvatska numizmatika - od početka do danas, Prvi hrvatski bankovni muzej Privredne banke Zagreb, Zagreb, 1993., str. 70.

⁵¹ Archivio di Stato in Venezia - Secr. Cons. Rog. Lib. IV. ch. 118.

⁵² *Schafařik, Joannes*, Acta Archivi Veneti, spectantia ad historiam Serborum et reliquorum Slavorum maridionalium. Fasciculus I-mus, Belgradi, 1860., str. 458.-459., br. CCLVII. 1410. 31. Maii.

dopolija navodi još dva dokumenta.⁵³ Tu se Hrvojev novac spominje samo kao jedna od tri vrste novca (*moneta quam cudit Creuoya et aliqui alii*) koje su optjecale Zadrom, a zbog kojih je bilo prijeko potrebno uvesti jedinstveni novac radi olakšanja prometa. Taj mletački novac namijenjen za Mletačku Dalmaciju, što zapravo nije bilo ništa više od Zadra s užom okolicom, kovan je između 1410. i 1414. godine. Novci s natpisom MONETA DALMATIE, poznati i kao *Tornese di Dalmazia*, obrađeni su u nekoliko naših i talijanskih radova pa čitaocima predlažem da ih tamo detaljnije pogledaju.⁵⁴ Odmah je uočljivo da se u kratko vrijeme kovanja toga mletačkoga zadarskog novca, u samo četiri godine na njegovu aversu pojavljuje sedam različitih grbova. Samo jedan od njih ima uporište u spomenutoj Uredbi od 31. svibnja 1410. kao *unum schutum altum; in quo sit nihil*. Za ostale se grbove tvrdilo da pripadaju obiteljima Surian i Contarini, a Papadopoli je ustvrdio da se pojavljuje grb sličan grbu akvilejskoga patrijarha Antonia II. Panciera zato da bi ljudi *rozzi ed ignorant* lakše prihvatili novac s poznatim simbolom. Nedvojbeno su te učestale izmjene grba na novcu imale i određenu propagandnu ulogu. Sigurno je da mletačko preuzimanje Hrvojeve vlasti u Zadru (Dalmaciji), prvo političko, a onda i monetarno, nije bilo ograničeno samo na taj grad. Sličan se proces odvijao i u Splitu; započeo je istovremeno (1410. god.) i trajao gotovo podjednako dugo (1413. god.). Između istovremenih povijesnih događaja, posebice onih u bliskom susjedstvu, mora postojati jaka veza. "Koincidencije su u povijesti mnogo više od golih brojeva. Koincidencije su sve!"⁵⁵ Soldi što su ih Mlečani kovali za uporabu u Zadru između 1410. i 1414. godine znatno su lakši te promjerom manji i od Hrvojevih splitskih dinara.⁵⁶ U takvu svjetlu otvara se još jedna mogućnost za rješenje pitanja Hrvojevih groševa s njegovim hercegškim grbom. Ili su ti groševi oni koje je kovala mletačka uprava u Splitu, ili ih je Hrvoje kovao kada je čuo za mletačku namjeru da kuje svoj novac u njegovu gradu (ili u svojoj kovnici, ali za uporabu u njegovu gradu). Prva je pretpostavka slabo održiva jer lav na Hrvojevu hercegškom grbu ne odgovara lavu Sv. Marka, a

⁵³ *Papadopoli, Nicolò*, *Moneta Dalmatiae*, *Rivista italiana di numismatica*, 1889., Fascicolo I., Milano, 1889., str. 368.-369.; Papadopoli donosi još dva dokumenta vezana za taj novac, i to od 13. kolovoza 1410. i 27. travnja 1414.

⁵⁴ *Lazari, Vincenzo*, *Le Monete dei possedimenti veneziani di Oltremare e di Terraferma*, Venezia, MDCCCLI., str. 11.-13.; *Padovan, Vincenzo, Cecchetti, Bartolomeo*, *Sommario della Nummografia veneziana etc.*, Venezia, 1866., str. 77. i 108.; *Papadopoli, Nicolò*, *Moneta Dalmatiae*, str. 361.-370.; *Rački, Franjo*, *Stari grb bosanski, Rad JAZU*, knj. CI., Zagreb, 1890., str. 168.; *Papadopoli Aldobrandini, Nicolò*, *Le monete di Venezia descritte ed illustrate da Nicolò Papadopoli Aldobrandini* *Coi disegni di C. Kunz, Parte I. Dalle origini a Cristoforo Moro, 1156 - 1471.*, Venezia, 1893., str. 301.-305. i 391.-393.; *Rengjeo, Ivan*, *Corpus der mittelalterlichen Münzen von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien*, str. 61.; *Krasnov, Gjuro*, *Moneta Dalmatie, prvi mletački novac za Dalmaciju, Obol*, br. 32., Zagreb, 1980., str. 5.-10.; *Dolenec, Irislav*, *Novci s natpisima i grbovima hrvatskih zemalja, Obol*, br. 33., Zagreb, 1981.; str. 12.; *Mimica, Bože*, *Numizmatika na povijesnom tlu Hrvatske (IV. st. pr. Krista - 1918.)*, str. 346.-347.; *Dolenec, Irislav*, *Hrvatska numizmatika - od početka do danas*, str. 92.-93.; *Dobrinić, Julijan*, *Novci dalmatinskih i sjevernoalbanskih gradova u srednjem vijeku*, I. dio, str. 84., 85. i 133.

⁵⁵ *Novak, Slobodan Prosperov*, *Figure straha*, Durieux, Zagreb, 1994., str. 54.

⁵⁶ Rengjeo navodi ukupno 9 primjeraka, prosječnoga promjera 16,8 mm (na temelju 5 primjeraka) i prosječne mase 0,60 g (na temelju 8 primjeraka) - *Rengjeo, Ivan*, *Corpus der mittelalterlichen Münzen von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien*, str. 61.; a *Dobrinić* navodi samo 7 primjeraka bez ikakvih metroloških podataka - *Dobrinić, Julijan*, *Novci dalmatinskih i sjevernoalbanskih gradova u srednjem vijeku*, I. dio, str. 84. i 85.

ni Mlečani nisu Hrvoju priznali titulu splitskoga hercega pa ni titula u legendi, ni grb na tim groševima, ne odgovaraju stanju u realnosti. U prilog druge pretpostavke govore mnogo jači argumenti; nakon što ga je senior Ladislav Napuljski prevario i njegov splitski posjed, između ostalih, prodao Veneciji, koja tamošnje njegovo pravo *de facto* više ne priznaje, Hrvoje, prisiljen i drugim političkim prilikama da se podloži Sigismundu, od tada pa do kraja svoje vlasti u Splitu kuje svoj novi novac s novim grbom, u koji je stavio znamen svoga novoga seniora Sigismunda Luksemburškoga.

Ovako izgleda Hrvojevo novčarsko djelo:

od 1403. do 1410. godine

A. Groševi s obiteljskim grbom

Avers: grb, u štitu kosa greda s tri ljiljana, iznad i ispod kose grede po jedan križ, na štitu kaciga s velom i rukom koja zamahuje mačem. Uokolo legenda (idealni tekst):
+ · M · ChERVOII · DVCIS · S ·

Revers: Sv. Dujam s mitrom i aureolom stoji, desnicom blagoslivlja, a u ljevici drži pastirski štap (pastoral). Uokolo legenda (idealni tekst): · S · DOIMVS · SPALETI · M ·

Rengjelova I. vrsta groševa (prosječna veličina 22 mm; prosječna masa 1,68 g):

Avers: sa svake strane kompletnoga grba po jedan mali križ; ispred riječi DVCIS u legendi jedan mali ljiljan.

Rengjelova II. vrsta groševa (prosječna veličina 21,7 mm; prosječna masa 1,56 g):

Avers: lijevo od potpunoga grba dva križa, a desno tri ljiljana; ispred riječi DVCIS u legendi nema ljiljana.

Od karakteristika ove Rengjelove vrste jasno odstupaju dva primjerka:

1. sa samo dva ljiljana u kosoj gredi štita grba (Rengjeo, Corpus br. 573.);
2. s neobičnim tekstom legende na aversu i reversu i zrcalno okrenutom figurom sveca na reversu (Rengjeo, Corpus br. 574.), a o tom će se primjerku kasnije govoriti.

B. Dinari s obiteljskim grbom

Avers: grb, u štitu kosa greda s tri ljiljana, iznad i ispod kose grede po jedan križ, na štitu kaciga s velom i rukom koja zamahuje mačem. Uokolo legenda (idealni tekst):
+ · M · ChERVOII · DVCIS · SPAL ·

Revers: Sv. Dujam s mitrom i aureolom stoji, desnicom blagoslivlja, a u ljevici drži pastirski štap (pastoral). Uokolo legenda (idealni tekst): · S · DOIMVS · SPALETI ·

Rengjelova I. vrsta (prosječna veličina 17,7 mm; prosječna masa 0,75 g):

Avers: sa svake strane potpunoga grba po jedan mali križ.

Rengjelova II. vrsta (prosječna veličina 17,8 mm; prosječna masa 0,77 g):

Avers: lijevo od potpunoga grba dva križa, a desno tri ljiljana.

Rengjelova III. vrsta (prosječna veličina 17,7 mm; prosječna masa 0,77 g):

Avers: lijevo i desno od potpunoga grba nema znakova.

C. Poludinari s obiteljskim grbom

Rengjelova I. vrsta (prosječna veličina 14,3 mm; prosječna masa 0,38 g):

Avers: grb, u štitu kosa greda s tri ljiljana, iznad i ispod kose grede po jedan križ, na štitu kaciga s velom i rukom koja zamahuje mačem. Desno od potpunoga grba jedan ljiljan. Uokolo legenda (idealni tekst): + · M · ChERVOII · DVCIS ·

Revers: Svečeva glava u krugu od točkica (perli). Uokolo legenda (idealni tekst): + · S · DOIMVS · SPALETI

Rengjelova II. vrsta (prosječna veličina 14,8 mm; prosječna masa nije poznata):

Avers: grb, u štitu kosa greda s tri ljiljana, iznad i ispod kose grede nema križeva, na štitu kaciga s velom i rukom koja zamahuje mačem. Desno od potpunoga grba jedan ljiljan. Uokolo legenda (idealni tekst): + · M · ChERVOII · DVCIS ·

Revers: Svečeva glava u krugu od točkica (perli). Uokolo legenda (idealni tekst): · S · DOIMVS · SPALETI · M

od 1410. do 1413. godine

A. Groševi s herceškim grbom

Avers: grb, u štitu dvije vodoravne grede, ispod ruka zamahuje mačem i propeti lav (lion rampant) s dvostrukim repom. Uokolo legenda (idealni tekst): + · MO · ChERVOII · DVCIS · S ·

Revers: Sv. Dujam s mitrom i aureolom stoji, desnicom blagoslivlja, a u ljevici drži pastirski štap (pastoral), s jednim čvorom gore i s dva čvora dolje. Uokolo legenda (idealni tekst): · S · DOIMVS · SPALETI · M ·

Rengjelova III. vrsta groševa (prosječna veličina 21,8 mm; prosječna masa 1,5 g):

Avers: (ispred i iza riječi DVCIS u legendi po jedan mali ljiljan).

Od karakteristika ove Rengjelove vrste jasno odstupaju tri primjerka:

1. na pastoralu iznad svečeve ruke nema čvora, a ispod je ruke po jedan jednostruki i dvostruki čvor (Rengjeo, Corpus br. 577.);

2. na pastoralu iznad svečeve ruke nema čvora, a ispod ruke jedan je jednostruki čvor (Rengjeo, Corpus br. 578.);

3. bez ljiljana oko riječi DVCIS u aversnoj legendi (Rengjeo, Corpus br. 580.).

Rengjelova IV. vrsta groševa (prosječna veličina 21,2 mm; prosječna masa 1,47 g):

Avers: (idealni tekst legende): MONETA · ChERVOII · DVCIS · SPALETI · (uobičajeno su umjesto točaka između riječi ljiljani).

Revers: (idealni tekst legende): · SANTVS · DOIMVS · SPALETI · (uobičajeno su umjesto točaka između riječi ljiljani).

Rengjelova V. vrsta groševa (prosječna veličina 21,8 mm; prosječna masa 1,5 g):

Avers: (idealni tekst legende): MONETA · ChERVOII · DVCIS · SPALETI · (uobičajeno su umjesto točaka između riječi ljiljani).

Revers: (idealni tekst legende): · SANTVS · DOIMVS · SPALETI · (uobičajeno su umjesto točaka između riječi ljiljani); ispod desne svečeve ruke znak R.

Iako ne raspolažemo velikim brojem primjeraka potrebnim za dobivanje potpuno pouzdanih rezultata metrološke analize, možemo sa znatnom sigurnošću ustanoviti pad mase Hrvojevih splitskih groševa sa svakom novom vrstom. Tako prosječna masa njegovih groševa s obiteljskim grbom 1,584 g pokazuje pad od početnih 1,68 g (prva vrsta) na 1,56 g (druga vrsta). Groševi s hercegškim grbom za 6,4 % lakši su od groševa s obiteljskim grbom i prosječno teže 1,482 g. Ti nam podatci govore o opadanju težine novca kroz protok vremena kovanja. Od 1403. do 1410. godine groševi s obiteljskim grbom bili su teži od groševa kovanih od 1410. do 1413. godine, tj. od groševa s hercegškim grbom. U tih prvih sedam do osam godina uz groševe su kovani dinari i poludinari. Tijekom zadnje tri do četiri godine možda su kovani samo groševi s hercegškim grbom, ili su uz njih kovani i dinari, te poludinari sa starim, obiteljskim, grbom. Tu ćemo dilemu u daljnjem dijelu rada pokušati razjasniti.

Slika 6. Hrvojevi groševi s obiteljskim grbom – I. vrsta

Slika 7. Hrvojevi groševi s obiteljskim grbom – II. vrsta

Metrološka je analiza tipova i vrsta Hrvojevih splitskih novaca navedena u tabeli:

Tip /vrsta	Ø	kom.	masa	kom.	Napomena / varijanta	
Opis	Corpus					
Groševi s obiteljskim grbom između dva križa	A.I.	22	6	1,68	5	ukupno Corpus
		22,25	4	1,70	4	var. Av. ljljan ispred riječi DVCIS
		22	1	1,735	2	var. Av. ljljan ispred riječi DVCIS (Lanz 115-174 i Lanz 152-97)
		21,5	1	1,59	1	var. Av. točka ispred riječi DVCIS
Groševi s obiteljskim grbom između dva križa i tri ljljana	A.II.	21,7	38	1,557	32	ukupno Corpus
		23	1	1,615	2	(H. D. Rauch 89-3027 i Lanz 115-175)
		21	1	1,20	1	var. Av. dva ljljana u gredi štita Corpus 573.
		22,5	1	1,24	1	var. s neobičnim tekstom legende na aversu i reversu i zrcalno okrenutom figurom sveca na reversu - Corpus 574.
Groševi s obiteljskim grbom			1,584	41	masa - sveukupni prosjek	
Groševi s hercegškim grbom	A.III.	21,8	6	1,503	3	ukupno Corpus
		21,5	2	1,525	2	var. Av. riječ DVCIS između dva ljljana
		21	1	1,54	1	var. Av. riječ DVCIS između dva ljljana (Lanz 115-176)
		23	1	1,46	1	var. Av. riječ DVCIS između dvije točke
Groševi s hercegškim grbom	A.IV.	21,19	16	1,472	11	ukupno Corpus
		21,75	4	1,378	4	var. Av. točke između riječi; Rv. ljljani između riječi
		23	1	-	1	var. Av. i Rv. točke između riječi
		22,5	1	-	1	var. Av. ljljani između riječi; Rv. nema znakova između riječi, ljljan iza riječi SPALETI
		23	1	1,60	1	var. Av. ljljani između riječi; Rv. točke između riječi
		22,39	9	1,513	6	var. Av. i Rv. ljljani između riječi
		22	1	1,42	1	var. Av. i Rv. ljljani između riječi (Lanz 115-177)
Groševi s hercegškim grbom	A.V.	21,81	8	1,507	7	ukupno Corpus
		21,83	3	1,555	2	var. Av. i Rv. ljljani između riječi
		21,75	4	1,485	4	var. Av. i Rv. točke između riječi
		22	1	1,50	1	var. Av. ljljani između riječi; Rv. točke između riječi
		-	1	1,36	1	var. Av. ljljani između riječi; Rv. točke između riječi (Lanz 152-98)
Groševi s hercegškim grbom			1,482	24	masa - sveukupni prosjek	
Dinari s obiteljskim grbom	B.I.	17,67	3	0,747	3	ukupno Corpus
	B.II.	17,8	5	0,766	5	ukupno Corpus
	B.III.	17,67	3	0,773	3	ukupno Corpus
Dinari s obiteljskim grbom			0,736	11	masa - sveukupni prosjek	
Poludinari s obiteljskim grbom	C.I.	14	3	0,39	3	ukupno Corpus
		15	1	0,33	1	(Lanz 115-178)
	Poludinari s obiteljskim grbom s križevima u štitu			0,375	4	masa - sveukupni prosjek
	C.II.	14,8	3	-	3	ukupno Corpus
	Poludinari s obiteljskim grbom bez križeva u štitu			-	3	masa - sveukupni prosjek nije poznat

Slika 8. Hrvojev dinar s obiteljskim grbom – I. vrsta

Slika 9. Hrvojev dinar s obiteljskim grbom – II. vrsta

Slika 10. Hrvojev dinar s obiteljskim grbom – III. vrsta

Slika 11. Hrvojev poludinar s obiteljskim grbom – I. vrsta

Slika 12. Hrvojev poludinar s obiteljskim grbom – II. vrsta

Slika 13. Hrvojevi groševi s hercegškim grbom – I. vrsta (Rengjelova III. vrsta groševa)

Slika 14. Hrvojevi groševi s hercegškim grbom – II. vrsta (Rengjelova IV. vrsta groševa)

Slika 15. Hrvojevi groševi s hercegškim grbom – III. vrsta
(Rengjelova V. vrsta groševa)

Hrvojev novac s neobičnim tekstom legende

Jedna varijanta II. vrste Hrvojevih groševa s obiteljskim grbom zaslužuje našu dodatnu pažnju. Na obje strane toga primjerka, promjera 22,5 mm i mase 1,24 g (u Rengjelovu Corpusu kat. br. 574.) uočavamo “nerazumljive” legende: *Av.*: + · M · ABSISOI DAOESK i *Rv.*: · M · ITEISIS EMIDC’S · I. Rengjeo, B. Mimica i J. Dobrinić ničim ga ne izdvajaju iz ostalih primjeraka groševa te vrste.⁵⁷ Jedino ga je I. Dolenc svrstao među varijante (“poznate razlike”) te vrste.⁵⁸ Obiteljski je grb na aversu ispravno postavljen (kao i na ostalim primjercima Hrvojeva novca s istim heraldičkim prikazom), ali figura Sv. Dujma na reversu okrenuta je zrcalno; splitski zaštitnik drži pastoral desnicom.

Slika 16. Hrvojev groš s obiteljskim grbom s neobičnim tekstom legende – varijanta II. vrste

⁵⁷ Rengjeo, Ivan, *Corpus der mittelalterlichen Münzen von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien*, str. 50. i tabla XI.; Mimica, Bože, *Numizmatika na povijesnom tlu Hrvatske* (IV. st. pr. Krista - 1918.), str. 321.; Dobrinić, Julijan, *Novci dalmatinskih i sjevernoalbanskih gradova u srednjem vijeku*, I. dio, str. 74.

⁵⁸ Dolenc, Irislav, *Hrvatska numizmatika - od početka do danas*, str. 69.

Mogući načini čitanja aversne i reversne legende toga groša prikazani su idućom shemom.

NORMALNA SLIKA

ČITANJE IZNUTRA

Av.	• M • ABEISOI DROBOK + XSBOR	GRB
Rv.	• M • MIBISIS S'DIMB	PARAC

ČITANJE IZVANA

Av.	+ XSBOR DROBOK • M • ABEISOI	GRB
Rv.	• M • MIBISIS S'DIMB	PARAC

ZRCALNA SLIKA

Av. ZRCALNO TEKST - NORMALNO GRB
 Rv. ZRCALNO TEKST - ZRCALNO PARAC

ČITANJE IZNUTRA

Av.	+ XSBOR DROBOK • M • ABEISOI	GRB
Rv.	• M • MIBISIS S'DIMB	PARAC

ČITANJE IZVANA

Av.	• M • ABEISOI DROBOK + XSBOR	GRB
Rv.	• M • MIBISIS S'DIMB	PARAC

NORMALNA / ZRCALNA SLIKA
 Av. NORMALNO TEKST - NORMALNO GRB
 Rv. ZRCALNO TEKST - ZRCALNO PARAC

ČITANJE IZNUTRA

Av. **• M • ABSISOI DROESK +** GRB
 Rv. **• S • DOIME SISIETI • M •** PARAC

ČITANJE IZVANA

Av. **+ DROESK ABSISOI • M •** GRB
 Rv. **• M • SISIETI S • DOIME** PARAC

Slika 17. Mogući načini čitanja legendi Hrvojeva neobičnoga groša

Zrcalna predstava Sv. Dujma navodi na to da je i legenda na toj strani novca otisnuta zrcalno, odnosno da natpis na reversu treba tako čitati. I zaista, već prve dvije riječi zrcalno možemo pročitati kao S · DOIME; dakle u vokativu, a na svim je ostalim primjercima svečevo ime ispisano u nominativu. Tu ne može biti nikakve dvojbe; na svim primjercima toga tipa dio teksta legende na desnoj strani reversa ima šest slova i glasi: S · DOIMVS, a na ovome primjerku ima samo pet slova: S · DOIME. Nedostatak jednog slova i drukčije zadnje slovo potpuno su očigledni. Da šesto slovo nije prešlo na lijevu stranu teksta legende i da ga tamo ne treba tražiti, svjedoči to što tu imamo isti broj i istovjetan razmještaj slova na ovom primjerku kao i na svim ostalim primjercima toga tipa, osim što umjesto uobičajenog SPALETI · M · stoji SISIETI · M ·. Bez dvojbe, vokativom se zaziva patron, što upućuje na određenu molitvu njemu upućenu ostalim riječima zrcalne reversne legende: SISIETI · M ·.

Da je taj novac kovala Hrvojeva vlast, bila bi ispisana službena legenda i ne bi bilo mjesta nikakvoj molitvi. Ako je, pak, kovan ilegalno, eventualna bi molitva, s kamufliranim porukom, morala biti skrivena iz straha od vlasti. To se postiglo spajanjem riječi i ubacivanjem nepotrebnih slova i u nastavku molitve ispisanom u aversnoj legendi. Također par je slova ispušten, a par je zamijenjen drugim slovima. Zapravo, na ovom primjerku standardne strane novca trebale bi zamijeniti mjesta, pa bi avers trebala biti strana s figurom Sv. Dujma, a revers strana s Hrvojevim obiteljskim grbom. Tako bi cjelovita molitva napisana na obje strane novca trebala glasniti: · S · DOIME SISIETI · M · + · M · ABSISOI DAOESK (ili EBSISOI DAOESX). Otvaraju se dvije mogućnosti za čitanje ove legende – molitve.

Ako mi je postupak odgonetanja ispravan, u jednom bi slučaju nepotrebna slova i znakovi bili: · M · + · M · te oba slova O u riječima EBSISOI i DAOESK, koja u tim slučajevima predstavljaju točku odnosno znak između riječi. S ispuštenim i zamijenjenim slovima čitam aversnu i reversnu legendu, odnosno molitvu ovako: S· DOIME SISI E(X) TI AB EIS IDA EST ili ESSE u značenju: “Sv. Dujmo učini da odgovor iz straha od njih isti je (bude)”.⁵⁹

Drugo bi moje čitanje bilo: S· DOIME SI(S) SI(N)E TIM(OREM) AB EIS I(A) D(E)R(A) ES(T), gdje bi suvišna slova i znak u reversnom dijelu teksta molitve bila X + i M, a u aversnome ih dijelu nema. Takvo bi čitanje dalo značenje: “Sv. Dujmo budi bez straha od njih (kao što) Zadar jest”.

Postavljaju se pitanja: tko su oni, odnosno strah od koga, kakav je to odgovor kojemu ovaj u ovoj situaciji mora biti nečemu identičan, kakva je to situacija u kojoj su se našli Splitsani, a koju su Zadrani znali riješiti?

Znamo da se Hrvoje pri preuzimanju Splita 1403. godine, barem u financijskoj sferi, ponašao kao današnji Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka, odnosno blaže rečeno kao samonametnuti stečajni upravitelj. Proglasivši gradsku riznicu praznom, preuzeo je sve prihode i obvezao se da podmiruje sve troškove i daje plaću činovnicima. U njegovo je ime to uradio njegov čovjek, knez Petrica Jurjević, koji je primorao Veliko vijeće da takvu odluku izglasa.⁶⁰ Takve su fiskalne promjene Hrvoju sigurno omogućile da počne kovati splitski novac. Hrvoje je gradske funkcije povjeravao svojim ljudima, najčešće Bošnjanima, i stekavši gotovo neograničenu vlast, ne samo u Splitu, nego i u Zadru i cijeloj Dalmaciji i Hrvatskoj južno od Velebita, prestao se 1407. (one godine koju spominju Šurmin i Lovrenović) nazivati vojvodom Splita po kraljevoj milosti. Tada je usvojio titulu: *Nos Heruoye Dei Gratia Dux Spalati, inferiorumque partium Comes; nec non Vicarius Generalis Serenissimi Principi D. Vladislavi Dei Gratia Regis Hungariae, Hierus. Sicil. Dalm. et Croatiae Regis incliti*.⁶¹ Vrijeme njegove vlasti nad Splitom G. Novak označava *stezanjem autonomije*, a D. Lovrenović *okupacionom upravom*,⁶² koja je zbrisala gradsku autonomiju. Hrvoje je u utvrdu što ju je podigao Ladislav Napuljski postavio svoju posadu, a na mjesto splitskoga kneza svoje ljude, svoga rođaka, spomenutoga Petricu Jurjevića iz Vrbasa (knez od 1403. do 1408.) i Cvitka Tolihnića iz Rame (1408. do 1413. godine). Na čelu komune spominje se 20. ožujka 1405. kao miles još jedan Bošnjanin, Rauf Dragović iz Sane.⁶³ U sastavu jedinstvenoga Hrvojeva teritorija od južnih granica Ugarskoga Kraljevstva do Jadranskoga mora, od Vrbaškoga grada do Vrane i Skradina te Drijeva na Neretvi, Split i nije mogao očekivati drukčiju sudbinu. Hrvoje s herceškom titulom, koja je imala *jasno značenje i precizno određeno mjesto odmah iza kraljevske*, pojavio se kao *legitimni nasljednik bosanskoga kralja Tvrtka I.*

⁵⁹ Prijevod je dijelom dobiven s pomoću online prevoditelja Google Translate (6. srpnja. 2012.) gdje je latinski izraz “sisi ex ti” doslovice preveden na hrvatski jezik kao: “učiniti kako bi se odgovorilo iz straha od”, a na engleski kao: “do to answer for fear of”.

⁶⁰ *Novak, Grga*, Povijest Splita, knjiga prva, Matica hrvatska, pododbor, Split, 1957., str. 231.

⁶¹ *Isto*, str. 231.-23. i nap. 561.

⁶² *Lovrenović, Dubravko*, Hrvoje Vukčić Hrvatinić i splitska komuna 1403 – 1413; str. 40.

⁶³ *Isto*, str. 39.-40.

pod čijom se vlašću Split nalazio od nedavno, od kraja XIV. stoljeća.⁶⁴ Trogiraniin Lucius kaže da je “herceg Hrvoje Vukčić vladao u Dalmaciji ne kao kraljevski namjesnik, nego kao da je kralj sam”.⁶⁵

Splićani, navikli na gradsku autonomiju, uglavnom poštovanu od davnina, sigurno nisu bili zadovoljni ograničenjima koja im je nametala vlast velikoga bosanskoga vojvode kao apsolutnoga gospodara. Prije nego što su došli u situaciju da se *oslobode od ropstva Faraonova*,⁶⁶ mogli su svoje nezadovoljstvo iskazati prikrivenim natpisom na novcu, ali ipak su ga morali iskovati u kovnici koju je kontrolirao Hrvoje. Da li je u kovnici moglo biti “urotnika” koje vlast na vrijeme nije otkrila? Odgovor ne možemo znati.

Možda taj novac i nije proizvod splitske kovnice. Vratimo li se, u svjetlu ovoga primjerka, Kneževiću podatku, odnosno spomenutoj Uredbi mletačke vlade o novcima, koji će imati tečaj i vrijednost u Mletačkoj Dalmaciji od zadnjega dana svibnja 1410., a koja je provedena u Zadru, može se govoriti da je slična, ali tajna, odluka postojala i za Hrvojev Split i ovaj je novac mogao biti rezultat njezina tajnoga provođenja. Njime su Mlećani tajno, i to pod Hrvojevim grbom, pozvali Splićane da mu otkazu poslušnost i učine isto što i Zadrani u kolovozu 1409., tj. da se podčine Veneciji. Znamo da su Mlećani samo formalno priznavali Hrvojeva splitska prava (nakon što su u srpnju 1409. kupili Ladislavljeva prava na Dalmaciju) i ovaj bi novac mogao biti dokazom da su ih odmah počeli kršiti i ograničavati i time nagnali Hrvoja da počne kovati svoj novi novac za splitsku komunu – groševe s hercegškim grbom. Pri uvođenju novih groševa u optjecaj Hrvoje nije morao uvoditi i nove dinare i poludinare jer ih mletačke “krivotvorine” nisu mogle ugroziti. I pored istoga grba nisu se zbog razlike u promjeru i masi mogle pomiješati s njima. Istom veličinom i izgledom ugrozile su Hrvojevu glavnu valutu – groševe i on ih je morao zamijeniti novom serijom (nešto manje težine radi uštede pri kovanju), serijom sa svojim hercegškim grbom na aversu. Jedini, meni poznati, primjerak mletačke “krivotvorine” za 22 % lakši je od novca koji je imitirao, ali mu izgledom i promjerom odgovara. To nas ne treba zbuniti jer gotovo da ne postoje slučajevi da su imitacije težile isto kao originalni primjerci ili više od njih.

U skladu s upravo iznesenim, mogla bi se mogućnost koju sam prethodno iznio u ovom radu, tj. da nakon 1410. Hrvoje nije više kovao dinare i poludinare nego samo groševe s hercegškim grbom, nadopuniti još i vrlo vjerojatnom pretpostavkom da su dinari i poludinari s obiteljskim grbom kovani paralelno s groševima s hercegškim grbom od 1410. do 1413. godine, jer “krivotvorine” nisu mogle ugroziti dvije niže nominalne vrijednosti nego samo groševe. Mletačke političke akcije u njegovu Splitu nagnale su Hrvoja na promjenu heraldičke paradigme, a njihovo “podzemno” novčano djelovanje i na reprezentaciju te paradigme na novim groševima.

Prema G. Novaku nakon 1413. godine splitska kovnica više uopće nije djelovala, a splitski je novac optjecao samo Splitom, njegovim teritorijem i bližim dalmatinskim komunama.⁶⁷ Podatci o njegovu optjecaju u Zadru već su navedeni u ovom radu. U

⁶⁴ *Isto*, str. 38.-39.

⁶⁵ *Šišić, Ferdo*, Vojvoda Hrvoja Vukčić Hrvatinić i njegovo doba. (1350-1416.), str. 166.

⁶⁶ “... pro liberatione a servitute Faraonis ...” – *Klaić, Vjekoslav*, Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća – knjiga treća, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1988., str. 81.

⁶⁷ *Novak, Grga*, Povijest Splita, knjiga prva, str. 468.

Trogiru je odlukom Vijeća od 5. studenoga 1405. puštena u optjecaj: *Moneta argentea ducis Spalati expendatur Tragurii*.⁶⁸ Tvrdnja G. Novaka ipak ne mora biti točna jer je Hrvojev splitski novac pronađen u nekoliko nalaza u Bosni, Ć. Truhelka navodi nalaze iz Jajca, Sarajeva i Glamoča, što upućuje na njegov tamošnji optjecaj.⁶⁹ Srebro za svoje novce Hrvoje je, prema iskazu F. Šišića, dobavljao iz bosanskih rudnika.⁷⁰

Izvori ilustracija:

- Slika 1. – *Lovrenović, Dubravko*, Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska) 1387 – 1463
- Slika 2. – *Truhelka, Ć.*, Katakombe u Jajcu
- Slike 3., 4. i 5. – *Jagić, V., Thallóczy, L., Wickhoff, F.*, Missale glagoliticum Hervoiae ducis spatensis
- Slike 6., 7., 11., 13., 14. i 15. – *Dobrinić, Julijan*, Novci dalmatinskih i sjevernoalbanskih gradova u srednjem vijeku, I. dio; Numismatik Lanz München – auction 115. (27. svibnja 2003.) lot 174., 175., 176., 177. i 178.; Numismatik Lanz München – auction 152. (1. srpnja 2011.) lot 97., 98.; Auktionshaus H. D. Rauch GmbH – auction 89. (5. prosinca 2011.) lot 3027.
- Slike 8., 9., 10., 12. i 16. – *Dobrinić, Julijan*, Novci dalmatinskih i sjevernoalbanskih gradova u srednjem vijeku, I. dio
- Slika 17. (tablica) – *Sulejmanagić, Amer*

Izvori:

- Archivo di Stato in Venezia - Secr. Cons. Rog. Lib. IV. ch. 118.
- Fejér, György*, Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis tom X. vol. II. 1392 -1400., Budae, 1834.
- Jagić, V., Thallóczy, L., Wickhoff, F.*, Missale glagoliticum Hervoiae ducis spatensis, Vindibonae, MDCCCXCI.
- Papadopoli Aldobrandini, Nicolò*, Le monete di Venezia descritte ed illustrate da Nicolò Papadopoli Aldobrandini Coi disegni di C. Kunz, Parte I. Dalle origini a Cristoforo Moro., 1156 - 1471., Venezia 1893.
- Rački, Fr.*, Notae Joannis Lucii, *Starine* – knj. XIII., JAZU, Zagreb, 1881.
- Rengjeo, Ivan*, Corpus der mittelalterlichen Münzen von Kroatien, Slavonien, Dalmatien und Bosnien, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, Graz, 1959.
- Schafařík, Joannes*, Acta Archivi Veneti, spectantia ad historiam Serborum et reliquorum Slavorum meridionalium. Fasciculus I-mus, Belgradi, 1860.

Literatura:

- Dobrinić, Julijan*, Novci dalmatinskih i sjevernoalbanskih gradova u srednjem vijeku, I. dio, Numizmatički studio Dobrinić & Dobrinić d.o.o., Rijeka, 2002.

⁶⁸ *Rački, Fr.*, Notae Joannis Lucii, *Starine* – knj. XIII., JAZU, Zagreb, 1881., str. 260.

⁶⁹ *Truhelka, Ćiro*, Bosanski, srpski i bugarski novci zemaljskog muzeja u Sarajevu, *Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH*, 1894. – III., Sarajevo, 1894., str. 400.

⁷⁰ *Šišić, Ferdo*, Vojvoda Hrvoja Vukčić Hrvatinić i njegovo doba. (1350-1416.), str. 166.

- Dolenec, Irislav*, Novci s natpisima i grbovima hrvatskih zemalja, *Obol*, br. 33., Zagreb, 1981.
- Dolenec, Irislav*, Hrvatska numizmatika - od početka do danas, Prvi hrvatski bankovni muzej Privredne banke Zagreb, Zagreb, 1993.
- Džaja, Srećko M.*, Bosansko srednjovjekovlje kroz prizmu bosanske krune, grba i biskupije, *Jukić*, br. 15., Zbor franjevačkih bogoslova "Jukić", Sarajevo, 1985.
- Enciklopedija Jugoslavije, sv. 4. (Hil – Jugos), s. v. Hrvatinići, Hrvojev misal, Leksikografski zavod FNRJ, Zagreb, MCMLX.
- Hrvatska enciklopedija, sv. 4. (Fr – Ht), s. v. Hrvatinići, Hrvojev misal, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2002.
- Klaić, Vjekoslav*, Povijest Bosne (fototipsko izdanje izdanja iz 1882. godine), Svjetlost, Sarajevo, 1990.
- Klaić, Vjekoslav*, Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća – knjiga druga, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1988.
- Klaić, Vjekoslav*, Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća – knjiga treća, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1988., str. 81.
- Knežević, Antun*, Kratka povjest kralja bosanskih, Dobra knjiga, Sarajevo, 2009.
- Krasnov, Gjuro*, Moneta Dalmatie, prvi mletački novac za Dalmaciju, *Obol*, br. 32., Zagreb, 1980.
- Kulturna istorija Bosne i Hercegovine, Narodna prosvjeta, Sarajevo, 1955.
- Kulturna istorija Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do početka turske vladavine, Veselin Masleša, Sarajevo, 1966.
- Lazari, Vincenzo*, Le Monete dei possedimenti veneziani di Oltremare e di Terraferma, Venezia, MDCCCLI.
- Lovrenović, Dubravko*, Hrvoje Vukčić Hrvatinić i splitska komuna 1403 – 1413, *Prilozi*, br. 23., god. XXII., Institut za istoriju Sarajevo, Sarajevo, 1987.
- Lovrenović, Dubravko*, Vitez, herceg i pataren – Ideološki stereotipi i životna stvarnost, *Forum Bosnae*, br. 7. – 8., Međunarodni forum Bosna, Sarajevo, 2000.
- Lovrenović, Dubravko*, Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska) 1387 – 1463, Synopsis, Zagreb – Sarajevo, 2006.
- Mikulić, Planinka*, Iz likovnosti bosanskoga srednjovjekovlja, Naklada Zoro, Sarajevo - Zagreb, 2004.
- Mimica, Bože*, Numizmatika na povijesnom tlu Hrvatske (IV. st. pr. Krista - 1918.), Vitagraf; Rijeka, 1992.
- Novak, Grga*, Povijest Splita, knjiga prva, Matica hrvatska, pododbor, Split, 1957.
- Novak, Slobodan Prosperov*, Figure straha, Durieux, Zagreb, 1994.
- Padovan, Vincenzo, Cecchetti, Bartolomeo*, Sommario della Nummografia veneziana etc., Venezia, 1866.
- Papadopoli, Nicolò*, Moneta Dalmatiae, Rivista italiana di numismatica 1889., Fascicolo I., Milano, 1889.
- Pisana riječ u Bosni i Hercegovini, Veselin Masleša, Sarajevo, 1982.
- Rački, Franjo*, Stari grb bosanski, *Rad JAZU*, knj. CI., Zagreb 1890.
- Rengjeo, Ivan*, Naši stari novci, Hrvatska tiskara d. d., Sarajevo, 1926.
- Rengjeo, Ivan*, Hrvatsko-dalmatinski novci, *Kalendar "Napredak"* za 1935. g., Sarajevo, 1934.; dio o novcu Splita ponovno objavljen u: *Rengjeo, Ivan*, Hrvatsko - dalmatinski novci., *Obol*, br. 31., Hrvatsko numizmatičko društvo, Zagreb, 1979.

- Rendeo, Ivan*, Novci bosanskih vladara, Povijest Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463., knjiga prva, treće izdanje, Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Sarajevo, 1998.
- Šišić, Ferdo*, Vojvoda Hrvoja Vukčić Hrvatinić i njegovo doba. (1350-1416.), Matica hrvatska, Zagreb, 1902.
- Šurmin, Đuro*, Povjest književnosti hrvatske i srpske, Lav. Hartman (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1898.
- Thallóczy, L.*, Glagolski misal hercega Hrvoja u Eski - saraju u Carigradu, *GZM*, IV., Sarajevo, 1892.
- Thallóczy, Lj.*, Vojvoda Hrvoja i njegov grb, *Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH*, IV., Sarajevo, 1892.
- Truhelka, Č.*, Katakombe u Jajcu, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, IV., Sarajevo, 1892.
- Truhelka, Čiro*, Bosanski, srpski i bugarski novci Zemaljskog muzeja u Sarajevu, *Glasnik Zemaljskog muzeja u BiH*, 1894. – III., Sarajevo, 1894.
- Vego, Marko*, Naselja bosanske srednjvjekovne države, Svjetlost, Sarajevo, 1957.

Internet:

- Čošković, Pejo*, (2002.), Hrvatski biografski leksikon © LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAV KRLEŽA 2009. <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=89> (30. III. 2011.)

SUMMARY

COINS OF HRVOJE VUKČIĆ HRVATINIĆ

The author considers the coins that Hrvoja Vukčić Hrvatinić minted on the grounds of his title of Duke (*Herceg*) of Split. After giving a survey of the history, estates and genealogy of the Hrvatinić family, he gives the periods and times when Hrvoje's different Split coins were minted, basing his finding on heraldry and primary sources such as the *Missale glagoliticum Hervoiae ducis spalatensis*. He establishes the origin of two of Hrvoje's coats-of-arms, the seniors who granted them to this Split Duke (or under whose symbols they were made), and the time of their use. On these grounds he establishes the time when the different kinds of coins were minted, gives their detailed metrological and iconographic analysis and a division into denominations, kinds and variants. This classification greatly corresponds with Rengjel's earlier classification. Taking into account that in May 1410 the Venetian authorities decided to begin minting coins that were the same as Hrvoje's, and placing this in the context of known historical events and numismatic material, the author concludes that one variant of the coins previously attributed to Hrvoje, with an unusual text of the legend, may in fact be the product of a Venetian conspiracy. This conspiracy had a clear aim, it called on the people of Split to overthrow Hrvoje and "free themselves from slavery to the pharaoh".